

Is er sprake van collectieve

De Amsterdamse Effectenbeurs vierde zijn honderdjarige bestaan, al die tijd heette het op de beursvloer: 'Never Sell Shell.' Toch heb ik onze aandelen Shell verkocht. Niet zonder schroom, mijn favoriete opa was bedrijfsleider van de raffinaderij van de Bataafsche Petroleum Maatschappij (nu Shell) in Tjepoe op Java toen in 1913 Beursplein 5 van start ging.

door FRANS SARIS

Mijn besluit tot verkoop van mijn Shellaandelen was gebaseerd op drie getallen. Het eerste getal is 2. In de Verenigde Naties is afgesproken de temperatuurstijging op aarde beneden 2 graden Celsius te houden. Miljoenen jaren geleden was de aarde 2 graden warmer, toen stond de zeespiegel tien tot twintig meter hoger dan nu. Het tweede getal is 565. Het International Energy Agency rekende uit dat wij wereldwijd niet meer dan 565 gigaton CO₂ in de atmosfeer mogen brengen om de temperatuurstijging tot 2 graden te beperken. Het derde getal is 2860. Volgens analisten van Carbon Tracker (www.carbontracker.org) en de London School of Economics (www.lse.ac.uk/gratham/) vertegenwoordigen de bewezen voorraden fossiele brandstoffen in de wereld 2860 gigaton CO₂, meer dan vijfmaal ons rantsoen. De conclusie is (sorry, opa) dat de aandelen van bedrijven als Shell zwaar overgewaardeerd zijn; hun reserves bevatten grote hoeveelheden onbrandbare brandstoffen.

Op 18 april 1890 kreeg de Nederlandse Petroleum Maatschappij het predicaat Koninklijke, per brief van koning Willem III, nog voordat de oprichting van het bedrijf op 16 juni bij de notaris plaatsvond. Koning Willem-Alexander bezit geen aandelen in bedrijven met het predicaat 'Koninklijke', toch wordt gezegd dat koningin Wilhelmina 25 procent van alle aandelen Koninklijke Olie bezat. Deze zijn waarschijnlijk verkocht of verdeeld onder de Oranjes.

In 1892, na twee jaar hard werken om de productie op poten te zetten, begint er, onder luid gejuich en geproost, eindelijk ruwe olie te stromen uit de bronnen van de Koninklijke op Telaga Said (Sumatra). Aldus de *Geschiedenis van Koninklijke Shell* (Joost Jonker & Jan Luiten van Zanden, Boom 2007). Voor een dertig jaar oude bedrijfstak was de olie-industrie in 1890 nog opvallend onvolwassen, schrijven beide historici. De belangrijkste productstromen waren afkomstig uit slechts twee landen, de Verenigde Staten en Rusland, en de productie richtte zich op één artikel: lampolie, ofwel petroleum.

"Ik pomp alles op wat ik kan oppompen om aan de vraag te voldoen," zei Ben van Beurden, CEO Royal Dutch Shell, toen Nieuwsuur hem na de klimaatconferentie in Parijs vroeg hoeveel olie en gasreserves Shell in de grond zou laten zitten. *"Uiteindelijk is het mijn missie te investeren op maatschappelijk verantwoorde wijze en waarde voor de aandeelhouders te genereren. Ik denk dat alle reserves olie en gas waarop wij gewaardeerd*

worden als bedrijf, voor de komende tien jaar, en meer dan de helft van onze reserves is gas, ik denk uiteindelijk dat de realiteit zo zal zijn dat we na twintig, ook na dertig, ook na vijftig zelfs na zestig jaar nog zullen moeten investeren in de gasector."

In 1907 gingen Koninklijke Olie en het Britse Shell Co. een zeer nauwe samenwerking aan, zonder echter volledig te fuseren. Koninklijke Olie kreeg een belang van zestig procent in de Koninklijke/Shell Groep, Shell kreeg een belang van veertig procent. De Koninklijke/Shell Groep werd een verticaal geïntegreerd bedrijf, de Koninklijke deed de exploratie en productie, transport en verkoop waren in handen van Shell. Samen werden ze groter dan concurrent Standard Oil van Rockefeller.

"Ik denk dat we over tien jaar in de wereld nog steeds op benzine en diesel rijden, ik denk over twintig en dertig jaar ook nog. Ik denk dat de piek van benzine en diesel midden in de jaren 2030 zal vallen. In Nederland zal de transitie eerder zijn met hybride en elektrische auto's," aldus Van Beurden.

1907! Hoe kon de Koninklijke/Shell Groep zo snel groeien tot een wereldspeler? De historici Jonker en Luiten van Zanden noemen vijf factoren: goedkope olie uit Indonesië; integratie van de Koninklijke met Shell; kennisontwikkeling vooral op het gebied van geologie; een unieke organisatiestructuur en ten slotte een sterk internationaal ondernemerschap.

Op de veertigste Oil & Money conferentie in oktober 2019 kreeg Ben van Beurden de Energy Executive of the Year Award. Nadat hij de prijs in ontvangst had genomen, zei hij dat voor de energietransitie drie dingen noodzakelijk zijn: olie, geld en vrouwen van het publiek. De energiebehoefte in de wereld zal de komende decennia verdubbelen. Daarom zullen grote investeringen nodig zijn in energie-efficiënte systemen, olie en gas, het afvangen en begraven van CO₂ en het planten van bomen.

In 1918 kwam de Koninklijke/Shell Groep als sterkste olieconcern uit de Eerste Wereldoorlog.

De topman verdient met zijn beloning 143 keer meer dan de gemiddelde werknemer van Shell

Alle vijf succesfactoren werkten in Nederlands-Indië in hun voordeel. De koloniale overheid ontving de helft van alle revenuen, in ruil daarvoor kreeg de Koninklijke belastingvoordelen en bescherming tegen buitenlandse oliebedrijven die concessies in Nederlands-Indië probeerde te bemachtigen. Bovendien verloor Standard Oil zijn monopoliepositie toen de Amerikaanse overheid het bedrijf dwong op te splitsen en de Russische revolutie belangrijke oliebronnen onteigende.

Shellbaas Van Beurden heeft in 2018 20,1 miljoen euro aan salaris, bonussen en aandelen ver-

FOTO ANP/EPA/GEORGE ESIRI

diend. Dat is ruim twee keer zoveel als de negen miljoen die hij een jaar eerder kreeg. Volgens Shell is de beloning van de bestuursvoorzitter het gevolg van de uitstekende prestaties van het bedrijf in de afgelopen drie jaar (2016-2018). Volgens de Volkskrant verdient de topman met zijn beloning 143 keer meer dan de gemiddelde werknemer van Shell – een verschil dat de loonkloof wordt genoemd.

Het jaar 1930 en daarna waren extreme jaren voor de Groep, schrijven Jonker en Luiten van Zanden. Het snelle herstel is zonder twijfel deels te danken aan de kartelvorming met Jersey Standard en Anglo-Iranian. De principes van de Groep, die zich zo duidelijk manifesteerden in de strijd tegen het communisme en staatsmonopolies, bleken toch niet in staat managers de ogen te openen voor de weerzinwekkende aard van het nazibewind.

Dagblad Trouw publiceerde dat Shell in Nederland geen winstbelasting betaalt. Shell verdiende in 2017 1,3 miljard op Nederlandse bodem door onder andere benzinstations en de raffinaderij, maar kon de winstbelasting op nul laten uitkomen door een speciale constructie te gebruiken. Eind jaren tachtig werd in de Tweede Kamer al gesproken van een 'nationaal vergiet' en een 'permanente overheids subsidie'.

Van 1940 tot 1948 gaf Shell blijk van een grote veerkracht. De concurrentiepositie van het bedrijf had te lijden onder het verlies van een derde van de productie en een derde van de werkingscapaciteit. Desondanks liepen de zaken opvallend goed en werden de verliezen snel ingelopen. Voor een niet onbelangrijk deel was dit te danken aan het feit dat Shell zo stevig gewor-

teld was in de VS, die in de Tweede Wereldoorlog, net als in de Eerste Wereldoorlog, de producten leverden die uiteindelijk de overwinning zeker stelden.

Volgens Milieudefensie is Shell de grootste vervuiler van Nederland. Shell stoot twee keer zoveel broeikasgassen uit als heel Nederland bij elkaar. Daarom is Milieudefensie april 2019 een rechtszaak begonnen tegen Shell. Dit doet ze niet alleen, zes organisaties en ruim 17.000 medeisers hebben zich aangesloten.

In 1950 en daarna leert Big Oil dat aardolie kan worden omgezet in allerlei brandstoffen en grondstoffen. Bij lage temperatuur en druk kunnen er vluchtige stoffen als benzine, nafta, uit gedestilleerd worden. Na diverse destillatiestappen, bij oplopende temperatuur en druk, blijft bitumen over, dat onder andere als grondstof voor asfalt dient. Zeer veel organische verbindingen, waaronder de meeste synthetische polymeren, worden uit aardolie gemaakt. Al deze nieuwe petrochemische producten zorgden voor een gigantische groei van Big Oil tot 's werelds grootste industrie en een buitengewoon sterke maatschappelijk reputatie, ook voor Shell.

Wie de pech heeft bij een Shellstation zijn benzinetank te moeten bijvullen, kan vanaf april 2019 zijn schaamte afkopen door één cent per liter extra te betalen. Daarvoor laat Shell bomen planten onder andere in samenwerking met Staatsbosbeheer. Geen mens gelooft dat je voor die ene cent klimaatneutraal kan rijden. "We zijn al een paar jaar bezig om duurzamer te worden," zegt Marjan van Loon, president-directeur Shell Nederland. "Maar dat zijn allemaal programma's voor de langere termijn. We willen ook dat het nu

al tastbaar wordt voor onze klanten, zodat ook de mensen die nog niet overstappen naar elektrisch rijden, iets kunnen doen."

De jaren vijftig waren in veel opzichten een gouden eeuw voor de Koninklijke, vol opwindende nieuwe producten en procedés en met veel ruimte voor laboratoria om plastics, synthetische rubber en agrochemie te ontwikkelen. Te oordelen naar berekeningen van het financiële rendement van de onderzoeksresultaten heeft zijn toewijding aan de wetenschap Shell geen windeieren gelegd. Vooral pesticides leveren veel winst op. Als Rachel Carson haar *Silent Spring* publiceert, waarin zij de massale vogelsterfte toeschrijft aan DDT, haalt Shell alles uit de kast om haar in diskrediet te brengen. Pas als de overheden het gebruik van DDT verbieden houdt Shell ermee op.

In een recent persbericht maakte Shell bekend te investeren in een plan om CO₂-uitstoot uit de lucht te zeven, te mengen met water om daar met duurzame energie synthetische brandstoffen van te maken. Een lovenswaardige ontwikkeling, maar hoe weinig serieus Shell is, moge blijken uit het feit dat het gaat om een investering, samen met de TU Delft en de overheid, van vijf miljoen voor de komende vijf jaar, net zoveel als Van Beurden in het eerste kwartaal van 2018 verdiende.

1973 overleefde Shell de olieboycot van Opec vooral dankzij de enorme Groningse gasbel. In de jaren zeventig en tachtig verloor Shell veel van zijn maatschappelijk respect door het apartheidregime in Zuid-Afrika te steunen, door milieuvervuiling in de Nigerdelta en de daarmee verbonden politieke spanningen, en door de plannen tot dumpen van de Brent Spar in zee. Op de tankstations van Shell sneden actievoerders de slangen door.

Laat in de avond van woensdag 27 oktober 2004 wordt premier Jan Peter Balkenende gebeld. De beurs in New York is zojuist gesloten en aan de lijn is Jeroen van der Veer, destijds pas aangetreden als topman van olieconcern Shell. Hij informeert de premier – 'uit beleefdheid', zegt Van der Veer later tegen *NRC Handelsblad* –

In diverse landen lopen onderzoeken of Shell en Eni bewust Nigeria smeergeld hebben betaald

over de fusie van het Nederlandse en Britse deel van het bedrijf, die de volgende ochtend wordt aangekondigd. De stap van Shell is de meest ingrijpende reorganisatie van het concern in bijna een eeuw. Het is de ingewikkelde structuur die door aandeelhouders wordt gezien als één van de oorzaken van een schandaal dat Shell dan al maanden achtervolgt. In januari 2004 maakt Shell bekend dat managers jarenlang de bewezen oliereserves te hoog hadden ingeschat. Het concern moet, tot ontsteltenis van de buitenwereld, een kwart van de reserves afboeken, aandeelhouders eisen opheldering en verregaande maatregelen om herhaling te voorkomen.

2007, een woedende Jeroen van der Veer richt zich in een brief rechtstreeks tot de Nigeriaanse president Olusegun Obasanjo. Diens regering heeft kort daarvoor een streep gehaald door de afspraak tussen Shell en Nigeria om een van de rijkste olievelden te helpen exploiteren. Volgens de *Volkskrant* spreekt Van der Veer van een 'ontwikkeling zonder precedent'. Hij wijst op de historische band tussen Shell en het West-Afrikaanse land, een betrokkenheid die teruggaat tot voor de Tweede Wereldoorlog. Vier jaar later, in 2011, verwerft Shell samen met het Italiaanse Eni alsnog het felbegeerde contract. Er is één probleem: van de 1,3 miljard dollar die de oliebedrijven neertellen, vloeit het overgrote deel in de zakken van corrupte politici en ambtenaren. In diverse landen, waaronder Nederland, lopen onderzoeken en rechtszaken over de vraag of Shell en Eni bewust smeergeld hebben betaald.

Shell heeft begin juni 2017 de zogeheten 403-aansprakelijkheidsverklaring voor de NAM ingetrokken, schrijft dagblad *Trouw*. Dat is kort nadat de rechtbank de NAM schadeplichtig heeft gehouden. Verborgen in het jaarverslag van Shell Nederland staat: 'Daarmee is Shell niet langer aansprakelijk voor schulden van de NAM die het gevolg zijn van rechtshandelingen na die intrekking.' De schikkingen en overeenkomsten die voor juni 2017 zijn getroffen, zijn dus nog wel rechtsgeldig, maar voor nieuwe overeenkomsten kan de NAM niet meer bij Shell aankloppen.

2007, ter ere van het eeuwfeest van Shell, verscheen bij uitgeverij Boom De geschiedenis van Koninklijke Shell, A history of Royal Dutch Shell, door Joost Jonker en Jan Luiten van Zanden, 1700 pagina's in een cassette van drie dikke boeken plus een boek vol noten referenties en dvd's. De laatste woorden van de auteurs luiden: 'De geschiedenis van Shell is de wereldgeschiedenis van de twintigste eeuw.'

Vorig jaar publiceerde het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis van de KNAW het boek *Wereldgeschiedenis van Nederland*, waaraan meer dan honderd auteurs meewerkten in evenzovele essays in 750 bladzijden. Daarin schittert Shell door afwezigheid. 'Alle bijdragen aan de *Wereldgeschiedenis* zijn gekoppeld aan een jaartal en beschrijven de internationale dimensies van een gebeurtenis of ontwikkeling,' schrijft Lex Heerma van Vos (directeur Huygens ING). 1892 telt mee, niet als geboortearjaar van de eerste olie van de Koninklijke, niet als het jaar van de tewaterlating van de eerste tanker van Shell, maar 'in 1892 kwam 'homosexueel' voor het eerst in de Nederlandse media voor'.

De *Wereldgeschiedenis van Nederland* kreeg lovende kritieken, en terecht, want het is een 'wereld van wereldgeschiedenissen' waarvan reeds vijftienduizend exemplaren zijn verkocht. Ook de recensenten van *NRC Handelsblad*, de *Volkskrant* en de *Nederlandse Boekengids* is het niet opgevallen dat Shell volledig genegeerd wordt. Pas toen ik in het nieuwe *Indisch Tijdschrift* de recensie las die de vraag stelt wat ontbreekt in deze wereldgeschiedenis, realiseerde ik me dat Shell er niet in voorkomt. Lijden wij inmiddels collectief aan Shellschaamte?